

خبرنامه تحولات انرژی (۳۵)

دوره دهم

(چشم‌انداز تحولات کشورهای منطقه منا در حوزه انرژی)

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

کد موضوعی: ۳۱۰
شماره مسلسل: ۱۶۸۷۵
بهمن‌ماه ۱۳۹۸

به نام خدا

فهرست مطالب

- ۱ خلاصه مدیریتی
- ۲ ۱. تحولات بازار جهانی نفت و فراورده‌های نفتی در هفته نخست ژانویه ۲۰۲۰
- ۴ ۲. پیش‌بینی میزان سرمایه‌گذاری‌ها در بخش نفت در سال جاری میلادی
- ۵ ۳. پیش‌بینی وضعیت حمل‌ونقل تانکرهای بزرگ کشتیرانی حامل نفت در سال ۲۰۲۰
- ۶ ۴. اثر تحولات جهانی انرژی بر تولیدکنندگان نفت و گاز حوزه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)
- ۱۴ منابع و مآخذ

خبرنامه تحولات انرژی (۳۵)

دوره دهم

(چشم‌انداز تحولات کشورهای منطقه منا در حوزه انرژی)

خلاصه مدیریتی

- براساس خبر امور بین‌الملل شرکت ملی نفت به نقل از سایت پلاتس، با توجه به فرارسیدن فصل تعمیرات پالایشگاه‌های خاورمیانه در اولین فصل سال جاری میلادی، عرضه بنزین در منطقه خاورمیانه کاهش پیدا خواهد کرد.
- طبق داده‌های کمیته اطلاعات انرژی فجیره و پلاتس، سطح موجودی بنزین در خاورمیانه در هفته منتهی به ۳۰ دسامبر در کل به ۴/۷۶۵ میلیون بشکه رسیده است، این در حالی است که این میزان در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۷ به ترتیب به‌طور میانگین ۷/۴۵۵ و ۵/۶۴۲ میلیون بشکه بوده است.
- تحریم‌های آمریکا علیه برخی کشورهای تولیدکننده نفت در میزان سرمایه‌گذاری بر بخش نفت فشار وارد کرده است به‌طوری‌که برای مثال، در ونزوئلا به‌دلیل عدم سرمایه‌گذاری در بخش نفت این کشور به‌ویژه طی سال‌های گذشته، انتظار می‌رود تولید روزانه این کشور در سال ۲۰۲۰ باز هم کاهش یابد و حداکثر به میزان ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار بشکه در روز افت کند.
- تحلیل‌گران معتقدند با تصمیم اوپک برای کاهش بیشتر تولید در سه ماهه اول سال ۲۰۲۰، جریان حمل‌ونقل نفت از قاره آمریکا به آسیا افزایش می‌یابد.
- براساس پیش‌بینی آژانس بین‌المللی انرژی، میزان تقاضای نفت تا سال ۲۰۴۰ حدود

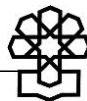
۱۰۶ میلیون بشکه در روز پیش‌بینی شده است.

● ایران به‌عنوان یکی از کشورهای واقع در منطقه منا، میزان بسیار بالایی یارانه به سوخت‌های فسیلی اختصاص داده است و در مقایسه با سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۱۷، حدود ۴۵ میلیارد دلار بوده درحالی‌که در همین سال میزان یارانه سوخت‌های فسیلی در عربستان ۳۷ میلیارد دلار، امارات متحده عربی ۹ میلیارد دلار و در عراق و کویت به ارزش ۷ میلیارد دلار بود.

۱. تحولات بازار جهانی نفت و فراورده‌های نفتی در هفته نخست ژانویه ۲۰۲۰

در پی تنش‌هایی که آمریکا در منطقه خلیج فارس به‌وجود آورد طی هفته نخست سال ۲۰۲۰ معاملات آتی نفت خام با یک نوسان بی‌سابقه کاهش ۴ درصدی را شاهد بود. بدین ترتیب قیمت نفت خام برنت در بورس لندن برای تحویل در ماه مارس با کاهش ۴/۲ درصدی یا ۲/۸۳ دلار در هر بشکه به قیمت ۶۵/۴۴ دلار معامله شد. این در حالی است که قیمت نفت خام سبک آمریکا در بازار نایمکس برای تحویل در ماه فوریه با کاهش ۴/۹ درصدی و یا ۳/۰۹ دلاری در سطح بشکه‌ای ۶۱/۵۹ دلار تسویه شد. نفت خام برنت ماه آتی در بورس لندن در ابتدای شروع به‌کار بازار آسیا در پی بالا گرفتن تنش‌ها بین ایران و آمریکا با افزایش ۳ دلاری در هر بشکه به ۷۱/۷۵ دلار در هر بشکه رسید اما پس از آرام شدن اوضاع بازار به حالت قبل بازگشت و قیمت‌ها کاهش یافت.

براساس خبر امور بین‌الملل شرکت ملی نفت به نقل از سایت پلاتس، با توجه به فرارسیدن فصل تعمیرات پالایشگاه‌های خاورمیانه در اولین فصل سال جاری، عرضه بنزین در منطقه خاورمیانه کاهش پیدا خواهد کرد. از جمله این پالایشگاه‌ها می‌توان به تأسیسات رأس تنوره با ۵۵۰۰۰۰ بشکه تولید در روز، پترو رابغ با تولید ۱۴۰۰۰۰ بشکه در روز و

ساتورب با تولید ۴۴۰۰۰۰ بشکه در روز، اشاره کرد. به گفته یکی از فعالان بازار بنزین با اینکه خریداران به ذخیره‌سازی مناسبی پرداختند اما همچنان نیاز به خرید دارند تا ریسک تحولات آینده را کاهش دهند. علاوه بر موضوع فوق، در حال حاضر سطح عرضه در خاورمیانه نسبت به سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ پایین‌تر است. طبق داده‌های کمیته اطلاعات انرژی فجیره و پلاتس، سطح موجودی بنزین در خاورمیانه در هفته منتهی به ۳۰ دسامبر در کل به ۴/۷۶۵ میلیون بشکه رسیده است، در حالی که این میزان در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۷ به ترتیب به‌طور میانگین ۷/۴۵۵ و ۵/۶۴۲ میلیون بشکه بوده است. در دوره‌ای که عرضه بنزین در خاورمیانه محدود می‌شود، خریداران به‌منظور تأمین موجودی خود به سراغ اروپا به‌خصوص منطقه شمال غربی اروپا می‌روند که به‌طور سنتی یک صادرکننده بزرگ انواع بنزین محسوب می‌شود؛ اما این منطقه هم با توجه به برنامه تعمیرات بسیاری از پالایشگاه‌ها در فصل آخر سال ۲۰۱۹ و سایر مشکلات مربوط به تولید، دچار محدودیت در عرضه شده است. همچنین قیمت‌های بالای محموله و افزایش هزینه‌های حمل به‌علت تنش‌های موجود در خاورمیانه، باعث ترس خریداران نسبت به خرید از اروپا می‌شود. آسیا، جایگزین بعدی برای خریداران بنزین خاورمیانه است. یکی از این منابع جذاب، چین است که بزرگ‌ترین تولیدکننده گازوئیل در آسیاست و با توجه به مزاد عرضه در داخل به صادرات روی آورده است. هند نیز که یکی از تولیدکنندگان بزرگ بنزین محسوب می‌شود به‌دلیل موقعیت جغرافیایی نزدیک به خاورمیانه و هزینه‌های حمل کمتر، گزینه جذاب‌تری محسوب می‌شود. به‌هرحال خریداران بنزین خاورمیانه برای گرفتن بهترین تصمیم، به تفاوت قیمتی بین اروپا و آسیا توجه دارند (امور بین‌الملل شرکت ملی نفت دی‌ماه ۱۳۹۸).

۲. پیش‌بینی میزان سرمایه‌گذاری‌ها در بخش نفت در سال جاری میلادی براساس گزارش اوایل پرایس، آغاز سال ۲۰۲۰ با نشانه‌هایی از ورشکستگی و افول سرمایه‌گذاری در برخی شرکت‌های نفت و گاز همراه شده است. به گزارش مرکز هاینس بونز^۱ با رصد و بررسی ورشکستگی‌های شرکت‌های نفت و گاز جهان این نتیجه به‌دست آمد که از ۵۰ شرکت انرژی بررسی شده در ۹ ماه نخست سال ۲۰۱۹، ۳۳ شرکت تولیدکننده نفت و گاز و ۱۵ شرکت خدمات میدین نفتی و ۲ شرکت میان‌دستی^۲ در بازه زمانی یاد شده دچار افت و ورشکستگی شده‌اند. در مقابل ۴۳ شرکت میدین نفت و گاز در کل سال ۲۰۱۸ ورشکست شدند. بزرگ‌ترین ورشکستگی نفت و گاز از سال ۲۰۱۶ مربوط به شرکت ای پی انرژی^۳ در ماه اکتبر بود این شرکت نتوانسته است دیون ۵ میلیارد دلاری خود را تسویه کند. حال شاهدان و تحلیل‌گران بازار متفق‌القول هستند که سال ۲۰۲۰ با فشار جدید همراه خواهد بود.

براساس سناریوهای آژانس بین‌المللی انرژی^۴ در پی سه سال کاهش متوالی در میزان سرمایه‌گذاری در بخش انرژی، در سال ۲۰۱۸ سرمایه‌گذاری‌ها در این حوزه روند باثبات‌تری یافت و به ۱/۸ تریلیون دلار رسید. میزان سرمایه‌گذاری در بخش سوخت‌های فسیلی در سناریو ۲۰۳۰-۲۰۱۹ حدود ۱۰۱۷ میلیارد دلار به ارزش دلار سال ۲۰۱۸ پیش‌بینی شده که نسبت به میزان قبلی ۲۰۱۸-۲۰۱۴ با ۴/۳ درصد کاهش در نظر گرفته شده است.

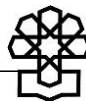
۱. گزارش مطالعه و بررسی ورشکستگی‌ها در حوزه انرژی.

Energy Bankruptcy Reports and Surveys, (Sept.30, 2019), Retrieved from hynesboone.com

2. Midstream Companies

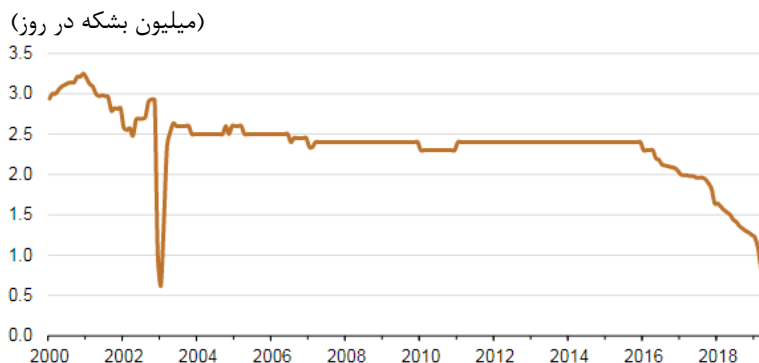
3. EP Energy

4. IEA. "World Energy Outlook", Retrieved from www.iea.org

شاید بتوان این کاهش را در بحران‌های استراتژیکی دانست که عمدتاً از سوی آمریکا بر کشورهای تولیدکننده نفت تحمیل شده است. تحریم‌های آمریکا علیه برخی کشورهای تولیدکننده نفت بر این فشار دامن‌زده به طوری که برای مثال، در ونزوئلا به دلیل عدم سرمایه‌گذاری در بخش نفت این کشور به ویژه طی سال‌های گذشته، انتظار می‌رود تولید روزانه این کشور در سال ۲۰۲۰ باز هم کاهش یابد و حداکثر به ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار بشکه در روز افت کند. در نمودار ۱ روند تولید نفت این کشور بین سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۰۰ ارائه شده است.

نمودار ۱. میزان تولید نفت ونزوئلا در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۸

Source: EIA

۳. پیش‌بینی وضعیت حمل‌ونقل تانکرهای بزرگ کشتیرانی حامل نفت در سال ۲۰۲۰ پس از یک افزایش شدید در اوایل ماه اکتبر به دلیل تحریم‌های آمریکا بر شرکت کاسکو دالیان چین، که دسترسی به نفتکش‌های بزرگ را محدود کرده بود، درآمد روزانه تانکرهای حمل نفت خام اکنون کاهش یافته است اما هنوز هم از دیدگاه مالکان، این

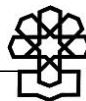
قیمت‌ها مناسب نیست. براساس برآوردهای کارگزاران حمل‌ونقل، که متوسط درآمد کشتی‌ها را حدود ۲۰ هزار دلار در روز نشان می‌دادند، نفتکش‌های بزرگ در مسیرهای کلیدی خلیج فارس - شمال آسیا روزانه ۸۶۰۰۰ دلار سود خواهند کرد. هنگامی که افزایش فصلی قیمت نفت خام در سه ماهه اول سال ۲۰۲۰ محو شود، احتمالاً نرخ بالای کرایه حمل در بازار نیز ناپدید می‌شود. آمریکا به احتمال زیاد در سال ۲۰۲۰ به صادرکننده خالص نفت خام تبدیل می‌شود که این موضوع از صنعت نفتکش بیشتر حمایت می‌کند. تحلیل‌گران معتقدند با تصمیم اوپک برای کاهش بیشتر تولید در سه ماهه اول سال ۲۰۲۰، جریان حمل‌ونقل از قاره آمریکا به آسیا افزایش می‌یابد (امور بین‌الملل شرکت ملی نفت، ۱۸ دی‌ماه ۱۳۹۸).

۴. اثر تحولات جهانی انرژی بر تولیدکنندگان نفت و گاز حوزه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)

طرح موضوع

منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا) با دارا بودن بیش از نیمی از ذخایر شناخته شده نفت و گاز جهان نقش بی‌بدیلی در معماری و ساختار انرژی جهان دارد. اما تحولات کنونی جهان به‌سوی انرژی‌های کم‌کربن این پرسش را در ذهن متبادر می‌کند که منطقه منا چگونه تحت تأثیر قرار گیرند و مدل‌های توسعه‌ای آنها چگونه با این رویکرد هم‌راستا خواهد شد زیرا این منطقه به لحاظ درآمدی بسیار به منابع هیدروکربوری وابسته است.

در این یادداشت به تحولات کنونی بازار انرژی و استراتژی‌های کشورهای منطقه منا اشاره شده است.

افول قیمت نفت که در سال ۲۰۱۴ اتفاق افتاد اکثر کشورهای منا را بر آن داشت که به اصلاح ساختار اقتصاد بدون هیدروکربن روی آورند. کشورهای این حوزه با آرزوی اصلاح برنامه‌های اقتصادی به گسترش و تنوع‌بخشی در اقتصاد خود اندیشیده‌اند و در حال توسعه بخش‌های غیرهیدروکربوری هستند. براساس پژوهش سیمون تاگلیاپیترا^۱ (۲۰۱۹) علاوه بر ضرورت ایجاد فرصت‌های شغلی در کشورهای جهان، به دلیل به وجود آمدن پتانسیل حرکت به سوی آینده‌ای با کربن کمتر، لزوم گنجاندن این مقوله در برنامه‌های اصلاح اقتصادی بسیاری از کشورها محسوس است. بنابراین، تولیدکنندگان حوزه منا ناگزیر باید با عنایت به وقوع کاهش میزان تقاضای هیدروکربورها در جهان و پایین آمدن قیمت‌های آن بر مدل دولت رانتیر^۲ (دولت تحصیل‌دار) خود تغییراتی اصلاحی دهند و برنامه‌های ناتمام و به‌درستی اجرا نشده درخصوص تنوع‌بخشی به اقتصاد گذشته خود را اصلاح و با جدیت دنبال کنند.

براساس پیش‌بینی آژانس بین‌المللی انرژی میزان تقاضای نفت تا سال ۲۰۴۰ حدود ۱۰۶ میلیون بشکه در روز در نظر گرفته شده است. میزان تقاضا و تولید نفت براساس

1. S. Tagaliapietra

2. Rentier State Model

دولت رانتیر دولتی است که بخش اعظم درآمد خود را از راه صدور یک یا چند ماده خام به مؤسسات یا کشورهای خارجی به‌دست آورد. حازم العزیز بیللاوی (اقتصاددان مصری) در این زمینه از سهم حداقل ۴۲ درصدی این درآمد در مجموعه درآمدهای دولت‌ها سخن گفته است. چنین تعریفی در مورد دولت ایران در مقطع زمانی ۱۲۹۱ تا ۱۳۳۰ش، یعنی اواخر دوره قاجار و حتی دوران پهلوی اول صادق نیست؛ درواقع از دهه ۱۳۴۰ بود که درآمد نفت به این جایگاه در اقتصاد ایران دست یافت. به گفته چارلز عیسوی، نویسنده کتاب تاریخ اقتصادی ایران در ۱۹۱۴ - ۱۸۰۰ «در اواخر سال ۱۳۱۶، درآمدهای نفتی فقط ۱۳ درصد از دریافتی‌های دولت را تشکیل می‌داد که آن هم صرف تجهیز ارتش می‌شد». کل درآمد نفتی ایران از سال ۱۲۹۲ تا ۱۳۳۸ش، نزدیک به ۳۱۶ میلیون دلار بود. این درآمد پس از سال‌های ۱۳۳۳ افزایش یافت، به‌طوری‌که حسین مهدوی، اقتصاددان ایرانی، با ارزیابی اقتصادی آن دوران، دولت ایران را رانتیر خوانده است (دنیای اقتصاد، ۱۳۸۹/۶/۲۴، ش. ۲۱۷۷).

سناریو توسعه پایدار پیش‌بینی شده است گرچه در عمل عدم قطعیت‌ها بسیار زیاد است. براساس گزارش چشم‌انداز انرژی^۱ ۲۰۱۹، به‌رغم افزایش سالیانه تقاضای جهانی نفت به‌طورکلی در سناریو توسعه پایدار از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۵۰ سالی ۲ درصد از میزان تقاضا کاسته می‌شود. از سوی دیگر، به‌دلیل احتمال افت سرمایه‌گذاری و در صورت حفظ میزان سرمایه‌گذاری‌ها فقط در میادین فعال نفت، بدون احتساب سرمایه‌گذاری بر میادین احتمالی جدید، در این صورت میانگین کاهش سالیانه عرضه نفت حدود ۴/۵ درصد پیش‌بینی می‌شود.

کربن‌زدایی و فناوری‌های استفاده از کربن‌کم دو عامل اصلی ضرورت تغییر در سیاست‌گذاری‌های انرژی جهان به‌شمار می‌رود.

از سوی دیگر، توافقنامه اقلیمی پاریس باعث جنبش و تکاپوی کشورهای جهان برای کاهش گرم شدن زمین شد. برای نخستین‌بار کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه متعهد شدند که گرمایش جهانی نسبت به دوران پیش از انقلاب صنعتی، بیش از ۲ درجه سلسیوس افزایش نیابد. تلاش آنها بر این خواهد بود که افزایش دما در حد ۱/۵ درجه سلسیوس باقی بماند. این هدف بلندپروازانه در صورتی عمل خواهد شد که انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی، بلافاصله در حد چشمگیری کاهش یابد.

در این میان توسعه و رقابتی شدن فناوری‌ها کم‌کننده استفاده از کربن نظیر تولید برق خورشیدی و بادی، فناوری‌های ذخیره برق و خودروهای الکتریکی، تسریع‌کننده اجرای مفاد این تعهد میان کشورها خواهد بود.

چشم‌انداز آژانس بین‌المللی انرژی و آژانس بین‌المللی انرژی تجدیدپذیر جهان در

دهه ۲۰۲۰ را دوره آغاز فعالیت‌ها و سیاست‌های کاهش انتشار کربن و کاهش وابستگی به درآمدهای هیدروکربوری ترسیم می‌کنند. دولت‌های تحصیل‌دار (رانتیر) فعلی منطقه منا با سیاست‌های کنونی وابستگی تام به درآمدهای هیدروکربوری خود و نوع قراردادهای اجتماعی خود می‌توانند باعث تنش‌های سیاسی و اجتماعی شوند.

در سال ۲۰۱۷، ۳۷ درصد از تولید نفت و ۲۲ درصد از تولید گاز جهان از منطقه منا تأمین شد. در میان کشورهای منطقه منا، عربستان عرصه‌دار نفت این منطقه و ایران بزرگ‌ترین تولیدکننده گاز منا بوده است. در جدول ۱ میزان هیدروکربن‌های تولید شده در منطقه منا در سال ۲۰۱۷ ارائه شده است.

جدول ۱. میزان تولید هیدروکربن در منطقه منا در سال ۲۰۱۷

گاز طبیعی (میلیارد مترمکعب در سال)		نفت (هزار بشکه در روز)	
۲۲۳/۹	ایران	۱۱,۹۵۱	عربستان
۱۷۵/۷	قطر	۴,۹۸۲	ایران
۱۱۱/۴	عربستان سعودی	۴,۵۲۰	عراق
۹۱/۲	الجزایر	۳,۹۳۵	امارات متحده عربی
۶۰/۴	امارات متحده عربی	۳,۰۲۵	کویت
۴۹	مصر	۱,۹۱۶	قطر
۳۲/۳	عمان	۱,۵۴۰	الجزایر
۱۷/۴	کویت	۹۷۱	عمان
۱۵/۱	بحرین	۸۶۵	لیبی
۱۱/۵	لیبی	۶۶۰	مصر
۱۰/۴	عراق	۵۳	تانزانیا
۷۹۸/۳	تولید کل منطقه منا	۳۴,۴۱۸	تولید کل منطقه منا
۳,۶۸۰	تولید کل جهان	۹۲,۶۴۹	تولید کل جهان

مطالعات کارشناسان انرژی نشان داده که عمده تولیدکنندگان هیدروکربن در منطقه منا، فعالیت‌ها در بخش غیرهیدروکربنی و بخش‌های غیردولتی اغلب با هیدروکربن و فعالیت‌های دولتی مرتبط هستند. مهم‌ترین منابع ایجاد ارزش افزوده، در واقع، شامل پالایشگاه، صنایع پتروشیمی و سایر صنایع مرتبط با معادن است در حالی که بخش‌های کوچک غیرهیدروکربنی نظیر واحدهای عمرانی، نیز به شدت به قراردادهای دولتی وابسته‌اند.

رانت حاصل از صادرات نفت و گاز^۱ در بازارهای جهان از دیرباز یاری‌گر اصلی اقتصاد کشورهای تولیدکننده هیدروکربن در حوزه منا بوده است. برای نمونه، این رانت در سال ۲۰۱۷، به ۳۸ درصد از تولید ناخالص داخلی عراق، ۳۷ درصد GDP کویت، ۲۳ درصد از GDP عربستان سعودی و ۲۳ درصد از تولید ناخالص داخلی عمان کمک کرد. این سهم در سال‌های پیش از ۲۰۱۴ بسیار مشهودتر و بیشتر بوده است. در جدول ۲ رانت نفت و گاز (درصد GDP) در سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۱۳ ارائه شده است.

جدول ۲. رانت نفت و گاز (درصد تولید ناخالص داخلی)

کشور	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
الجزایر	۲۸	۲۴/۴	۱۵/۹	۱۲	۱۴/۵
بحرین	۹/۳	۸/۶	۵/۱	۳/۲	۳/۵
مصر	۹/۷	۸/۲	۳/۷	۲/۷	۴/۸
ایران	۲۶/۴	۲۶/۳	۱۵/۶	۱۲/۹	۱۷
عراق	۴۵/۶	۴۵/۶	۳۵/۱	۳۱/۴	۳۸

۱. رانت نفت (Oil Rent)، رانت نفتی تفاوت بین ارزش نفت تولیدی (در قیمت جهانی) و هزینه تولید آن است. بانک جهانی هر ساله داده‌های رانت نفتی را برحسب درصدی از تولید ناخالص داخلی کشورها منتشر می‌کند.

کشور	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
کویت	۵۸/۴	۵۵/۲	۳۸	۳۲/۱	۳۷/۱
لیبی	۵۲/۷	۴۲	۲۸/۵	۲۲/۳	۳۸/۴
عمان	۴۴/۹	۳۹/۶	۲۳/۸	۱۹/۷	۲۳/۴
قطر	۳۴/۹	۳۰/۵	۱۹/۹	۱۵/۳	۱۸
عربستان سعودی	۴۵/۵	۴۱/۲	۲۴/۲	۱۹/۹	۲۳/۷
امارات متحده عربی	۲۷/۲	۲۴/۲	۱۴	۱۱/۳	۱۳/۷
قیمت نفت (دلار به ازای هر بشکه)	۱۰۹	۹۹	۵۲	۴۳	۵۴

مأخذ: بانک جهانی و بی پی، مه ۲۰۱۹.

در حال حاضر برخی از دولت‌های رانتیر منا، نقش بخش خصوصی در اقتصاد و بنگاه‌های کوچک و متوسط (SMEs) را گسترش داده‌اند.

ایران به‌عنوان یکی از کشورهای واقع در منطقه منا، میزان بسیار بالایی یارانه به سوخت‌های فسیلی اختصاص داده است و در مقایسه با سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۱۷، این میزان در حدود ۴۵ میلیارد دلار (معادل ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور) بوده است. در همان سال برای مثال، میزان یارانه سوخت‌های فسیلی در عربستان ۳۷ میلیارد دلار، امارات متحده عربی ۹ میلیارد دلار و در عراق و کویت به ارزش ۷ میلیارد دلار بوده است. در این شرایط اکثر کشورهای تولیدکننده هیدروکربور در منطقه منا استراتژی تنوع‌بخشی اقتصادی را در نظر گرفته‌اند.

در این کشورها سیاستگذاری‌های بلندمدتی در نظر گرفته شده و در حال اجراست که در جدول ۳ به برنامه‌های برخی از این کشورها به‌اختصار اشاره شده است.

جدول ۳. برنامه‌های حاکمیتی کشورهای منتخب منطقه منا تا سال ۲۰۳۰

<ul style="list-style-type: none"> ● بحرین؛ چشم‌انداز اقتصادی ۲۰۳۰ در سال ۲۰۰۸ تدوین شده است. ● بالا بردن میزان رشد از طریق بهره‌وری و مهارت، ● تنوع و ایجاد اقتصاد برپایه تمرکز به بخش‌هایی که دارای پتانسیل بالایی هستند، ● تحول اقتصاد در بلندمدت از طریق جذب فرصت‌های نوظهور.
<ul style="list-style-type: none"> ● الجزایر؛ مدل جدید رشد اقتصادی (۲۰۱۹-۲۰۱۶) از سال ۲۰۱۶ اجرا شد. ● افزایش صادرات غیرهیدروکربوری به ۹ درصد از کل صادرات تا سال ۲۰۱۹. این میزان در حال حاضر کمتر از ۵ درصد است.
<ul style="list-style-type: none"> ● ایران؛ برنامه ششم توسعه (۲۰۲۱-۲۰۱۶) در سال ۲۰۱۷ تدوین شد. ● نرخ رشد اقتصادی ۸ درصد، ● کاهش سهم درآمدهای نفتی در بودجه به ۲۲ درصد، ● افزودن ۲۵ گیگاوات به ظرفیت اسمی تولید برق، ● کاهش شدت انرژی، ● کاهش بیکاری به ۸/۹ درصد و نرخ تورم به ۷ درصد.
<ul style="list-style-type: none"> ● عراق؛ استراتژی توسعه بخش خصوصی (۲۰۳۰-۲۰۱۴) در سال ۲۰۱۴ تدوین شد. ● افزایش سهم بخش خصوصی در حدود ۶۰ درصد از تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۳۰، ● ارتقای محیط کسب‌وکار به‌ویژه SMEs در کشور، ● کاهش نرخ بیکاری به ۴ درصد و حتی کمتر از آن تا سال ۲۰۳۰.
<ul style="list-style-type: none"> ● کویت؛ برنامه توسعه کویت ۲۰۳۵ در سال ۲۰۱۷ تدوین شد. ● توسعه و تنوع‌بخشی به اقتصاد به‌منظور کاهش وابستگی به صادرات نفت، ● افزایش تعداد کسب‌وکارهای کوچک به ۳۵۰۰، ● افزایش سرمایه‌گذاری به ۱۱ درصد.
<ul style="list-style-type: none"> ● عمان؛ برنامه نهم پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۰-۲۰۱۶) در سال ۲۰۱۶ تدوین شد. ● کاهش سهم نفت در تولید ناخالص داخلی با قیمت‌های فعلی از ۴۴ درصد در برنامه هشتم توسعه به ۲۶ درصد در سال ۲۰۲۰، ● ایجاد بیش از ۱۵ میلیون شغل تا سال ۲۰۲۰، ● توجه به بخش خصوصی و SMEs.

<ul style="list-style-type: none">• قطر؛ چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ در سال ۲۰۰۸ تدوین شد.• افزایش و تنوع‌بخشی در مشارکت اتباع قطری به‌عنوان نیروی کار کشور،• ایجاد شرایط مساعد کسب‌وکار برای مشارکت ملی و افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی،• مدیریت اکتشاف مطلوب منابع هیدروکربنی،• گسترش صنایع و خدمات به‌واسطه ایجاد فضای رقابتی در صنایع هیدروکربوری،• ایجاد اقتصاد دانش‌بنیان نوآورانه و مبتنی بر کارآفرینی.
<ul style="list-style-type: none">• عربستان سعودی، چشم‌انداز ۲۰۳۰ در سال ۲۰۱۶ تدوین شده است.• افزایش سهم مشارکت SMEها در تولید ناخالص داخلی از ۲۰ درصد به ۳۵ درصد تا سال ۲۰۳۰،• افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) از ۳/۸ درصد به سطح ۵/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۳۰،• بالا رفتن سهم صادرات غیرنفتی در تولید ناخالص داخلی از ۱۶ درصد به ۵۰ درصد تا سال ۲۰۳۰،• افزایش درآمد غیرنفتی دولت از ۱۶۳ میلیارد ریال (SAR) به یک تریلیون ریال (SAR) تا سال ۲۰۳۰.
<ul style="list-style-type: none">• امارات متحده عربی، چشم‌انداز اقتصادی ۲۰۳۰ ابوظبی در سال ۲۰۱۸ تدوین شده است.• کاهش نوسانات تولید ناخالص داخلی به‌واسطه تنوع‌بخشی،• بزرگ کردن پایه شرکت،• فراهم کردن امکان حضور جوانان امارات متحده عربی در بازار کار،• تنوع بخشیدن به درآمدهای مالی.

Source: Tagaliapietra, 2019.

از منظر اقتصادی، اختصاص یارانه‌های بالا به سوخت‌های فسیلی، کسری‌های اقتصادی زیادی به‌بار می‌آورد زیرا منابع نفتی به‌جای اینکه به ارزش بازار بین‌المللی فروخته شود، در داخل مصرف می‌شوند. از منظر انرژی این‌گونه یارانه‌ها، باعث مداخله و اعوجاج قیمتی و درنهایت عدم تخصیص بهینه منابع خواهد شد و مانع از شکل‌گیری بازارهای رقابتی به‌ویژه مانعی برای شکل‌گیری بازار رقابتی انرژی‌های تجدیدپذیر در کشورها خواهد شد.

منابع و مأخذ

۱. امور بین‌الملل شرکت ملی نفت (۱۱ ژانویه ۲۰۲۰). «تحلیل روزانه بازار جهانی نفت».
۲. ادیب‌پور، مهدی و کرباسی‌زاده، سینا (۱۳۹۷). «رانت نفتی و فساد در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)»، فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی، سال دوازدهم، شماره ۴ «پیاپی ۴۴».
۳. روزنامه دنیای اقتصاد، «دولت رانتیر چه دولتی است؟»، ش. ۲۱۷۷. برگرفته از تارنمای: <https://donya-e-eqtasad.com>
4. Tagaliapietra, S. (2019). "The Impact of the Global Energy Transition on MENA Oil and Gas Producers", Retrieved from www.elsevier.com/locate/esr
5. IEA. 2019. "IEA Energy Outlook 2019", Retrieved from www.iea.org

شماره مسلسل: ۱۶۸۷۵

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: خبرنامه تحولات انرژی (۳۵) دوره دهم (چشم‌انداز تحولات کشورهای منطقه منا در حوزه انرژی)

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه انرژی)

تهیه‌کننده: زهرا جعفری

ناظران علمی: حسین افشین، علی اصغر اژدری، فریدون اسعدی

واژه‌های کلیدی:

۱. عرضه و تقاضا

۲. منا

۳. خاورمیانه

۴. بنزین

۵. دولت‌های رانتیر

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸/۱۱/۵